

כתתרי תורה

לק"י • פרשת פינחס ה'תש"פ ב'של"א • גליון י"א
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי דוד ב"ר שלמה משרקי זלה"ה
מח"ס שתילי זיתים - י"ד תמוז תק"ל(א)
רבי אפרים ב"ר שלום כועי הלוי זלה"ה
מרבני כמיר - י"ד תמוז תשל"א
רבי שלום ב"ר סעיד מנצורה זלה"ה
מרבני צנעא - ט"ו תמוז תר"ח
רבי יחיא ב"ר דוד סנואני זלה"ה
מרבני סינאן - י"ח תמוז תש"ד
רבי יוסף ב"ר יחיא גמיל זלה"ה
מרבני חידאן - י"ח תמוז תשנ"ד

לרפואת הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א
והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א בתוך שאר חולי ישראל

כתר של-א"ש

ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים וכו' ונאספת אל עמך וכו' וידבר משה אל ה' לאמר, יפקד ה' אהי הרוחות לכל בשר, איש על העדה (כו, יב טו) ובמדרש הגדול זה ש"ה הגידה שלי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים, רבי ברכיה פתר קרייה במשה שאמר יפקד ה' וכו' ע"ש ובמדרש שה"ש א, ז.

הביא בעל משכיל דורש שנסאל מתלמיד אחד, הא לימדונו חז"ל (מכות יא, א) דכל דיבור לשון קשה ומאריך שמענו (מכילתא שמות יט, ג) כי אמירה היא לשון רכה, והיאך פנה משה אל השי"ת בלשון קשה, וביחוד שהשי"ת פנה אליו תחילה בלשון אמירה רכה, וכן השיב לו בלשון רכה לאחר דיבורו ע"כ. והנה תמיהה זו עולה גם מדברי מדרש הגדול שפנה משה בלשון הגידה לי שהיא לשון קשה (הגדה לשון קשה כגדין, שמות שם) הודיעני מי אתה ממנה פרנסין עליהם. וכן הביא שם, כי אין בכל התורה וידבר משה אלא כאן לפי שנצרך לתבוע צרכי ציבור (וכ"ה בספרי זוטא כאן) אך עדיין קשה איך דיבר לפני ה' בלשון קשה.

והשיב בעל משכיל דורש במשל לעבד אהוב ונאמן למלך שטעה פעם אחת בשליחותו ונתחייב המלך מטכסי המלכות להעבירו מגדולתו אבל היה המלך מצטער על עבדו נאמן ביתו מרוב חביבותו אצלו, לכן פנה אליו בלשון רכה ורחימאית רד מגדולתך. אך העבד שידע כי בהסתלקותו מתפקידו יחסר כבוד המלכות שמא יבוא אחריו מי שאינו נאמן וראוי, השיב בלשון קשה תחילה יפקד המלך פקידים נאמנים וראויים ואז אלך לי בלב שלם שלא תפסד עבודת המלך, ובוודאי שאין בזה שום חסרון כבוד המלך אלא אדרבה בדיבורו כעת בלשון נחרצת הראה חביבותו וחשיבותו של המלך בעיניו. והנמשל מובן ולכך גם השיבו השי"ת בלשון אמירה רכה קח לך את יהושע בן נון איש בלבבך אשר רוח בו. ובקיץ המזבח הוסיף כאן, שאין ישראל יכולין לעמוד בלא פרנס טוב ורועה נאמן, משא"כ אם יהיה להם חלילה רועה שאינו נאמן הוא מאבד את העולם ומחריבו.

ובזה תובן כוונת הפייט (בפיוט אשר בגלל אבות שבשמחת תורה) צעק משה צעקה גדולה בעת שאמר לו המקום עלה מות בהר, ומה היא אותה הצעקה יהושע בן נון שמור נא צאני, שלא הקפיד אלא על עבודת המלך מי יוציאם ומי יביאם, שהרועה הנאמן מביא חיים ושלוש לעולם.

שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' מי שלא שמע בשבת שעברה פרשת בלק היאך ינהג למעשה

א] מי ששמע בשבת שעברה קריאת פרשת חוקת בלבד (כגון בחור בשיבה או אורח בשבת חתן) ועתה רוצה להתפלל במקום שקוראים פרשת פנחס כמנהגנו, הנה אף שאם אירע כן בציבור (דהיינו, שטעו וקראו בשבת שעברה פרשת חוקת לבדה) צריכים הם בשבת זו להשלים ולקרוא את פרשת בלק קודם שיקראו את פרשת פנחס (רמ"א סימן קל"ה סעיף ב' ולא השמיטו השת"י עיין משכב"ז בכתרי תורה גליון א), מ"מ על היחיד שאינו חייב בקריאה"ת (וכן אורחים רבים שנתקבצו בשבת זו במקום שקורין רק פנחס הרי הם כיחידים) אין חובה להשלים את קריאת פרשת בלק אלא ממידת חסידות (עיין פסקי תשובות סימן קל"ה הערה 14). וע"כ ההוראה למעשה היא, שילך להתפלל בכל מקום שלבו חפץ או בגלל נוסח התפילה ששם אביו מתפלל או בגלל ששם יכוון דעתו יותר, אף שבמקומות אלו יקראו פרשת פנחס ולא יחוש ממה שנמצא חסר פרשת בלק, כך אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

קניית בגדים וכלים חדשים בבין המצרים

ב] מקור איסור קניית בגדים חדשים בימים אלו הוא מהירושלמי (פסחים פרק מקום שנהגו ה"א הובא בטור סימן תקנ"א ובבבלי לא נזכר איסור זה כלל) ושם כתוב שנהגו הנשים שלא לסדר חוטי השתי מר"ח אב. ולמדו מזה הראשונים (מרדכי תענית סימן תרל"ג) דכ"ש שאסור לתקן בגד חדש ומרן הש"ע פסק (תקנ"א סעיף ז') לאסור בשבוע שחל בו ט' באב ויש להחמיר מר"ח. עוד פסק מרן (סעיף י"ז) שטוב להזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על מלבוש חדש. וכתב השת"י (שם ס"ג ז') 'ובמקומות אלו לא נהגו לשנות בגדיהם אפילו בשבת שחל בו תשעה באב ונדחה וכו' אבל נמנעים מן החדשים משבעה עשר בתמוז'. ובפשטות כוונתו על הלבשה. ומנהגינו ידוע שאין קונים בגד חדש מ"ז בתמוז (שע"ה סימן ק"ג סעיף ב') והטעם, מפני שיש בזה שמחה. ואף דמן הדין אין ממעטים בשמחה אלא משנכנס אב, מ"מ קבלו אבותינו על עצמם להחמיר, יען עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו (ש"ת עולת יצחק ח"ג סימן קנ"ט). ואם יש צורך לקנות בגד חדש כגון שנקרע בגדו וכדו' הורה מרן שליט"א (שערי יצחק מוצ"ש"ק פרשת מטות) שיקנה ויחדש לשבת.

אמירת חלק מברכות הנישואין עם המברך

ג] רבים הורגלו בזמנינו להצטרף בקול רם ובנעימה עם המברך בחלק מברכת אשר יצר את האדם בצלמו, שוש תשיש, שמח תשמח ואשר ברא, ולפ"י נמצא שחלק מהברכה באמירה וחלקה ע"י שמיעה מהמברך. והנה זה פשוט ומוסכם שאין ברכה אחת נאמרת ע"י שניים (ש"ע סימן קכ"ז סעיף ב' וסימן קצ"ד סעיף ב'). אמנם בנידון דידן שהאחד מברך ברכה שלימה וחבירו רק מצטרף עמו בחלקה, משמע בפוסקים שמותר (ב"י סימן נ"ט ד"ה וכתב, ש"ת רעק"א סימן ז'). ועיין קהלות יעקב ברכות סימן י"א, אור לציון ח"ב פרק ב' ס"י ד'). אלא שעדיין יש לדון כי מכיון שתקנו חכמים שאחד יברך את ברכות הנישואין ואינם חובה על כל אחד ואחד, אינם יכולים להצטרף עמו, והוי כברכת מעיין שבע שנהגו האשכנזים שהציבור אומרים עם הש"ץ את הברכה בלא פתיחה וחתימה (רמ"א סימן רס"ח סעיף ח'), ושם כתב המשנ"ב (ס"ק כ"ב) שאחר שסיימו הקהל, יחזור הש"ץ בקול ממגן אבות וכו'. ועדיין, יש מקום לומר דשאני ברכת מעיין שבע שנתקנה לש"ץ כחזרת הש"ץ ולכן יש להקפיד שהוא יאמרה (הגאון ר' איתמר כהן שליט"א, אור ישראל טבת ה'תשמ"ז דף מ"א) ויש לעיין. ומנהג זה לא היה בקהילותינו בעבר (והחל בו לפני כתשעים שנה רבי רפאל אלשיך זצ"ל, רב יהודי תימן בת"א - יפו, נפטר בשנת ה'תשי"ח. שהיה בקי במנגינות הספרדים, וכנראה שלמד ממנהג הספרדים להצטרף בברכת אשר ברא, כך שמעתי) ולכך הורה למעשה מרן הגר"י רצאבי שליט"א, שאחר שסיימו הקהל, יחזור המברך על מה שאמרו. וכבר נתפשטה הוראה זו.

וא"ו קטיעא במשנת רבותינו

לכך אמור הנני נתן לו את בריתי שלום (כה, יב)

מקור הדין דוא"ו דשלום קטיעא, ומהי קטיעא

[א] בגמ' בקידושין (סו, ב) בעי בעל מום מנלך דעבודתו פסולה (פירש"י כשעבד בשוגג דאילו במזיד קרא אחרנא הוא), אמר רב יהודה אמר שמואל דאמר קרא לכך אמור הנני נתן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר (וסמך ליה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם, אלמא ברית כהונת עולם בשלם מיירי. עפרש"י). ובעי והא שלום כתיב, ומשני אמר רב נחמן וא"ו דשלום קטיעא היא. וביאר שם המהרש"א בח"א, כי הוא"ו קטיעא כיו"ד נחשבת, ומילה זו נקראת 'שלים' שהוא תרגומו של תמים שהוא ההיפך מבעל מום. (ועי' דרשה נוספת מוא"ו זו במדרש ר"ע בן יוסף. ובפסקי רבינו אביגדור הצרפתי בפרשתנו, בבעל הטורים בפירושו ר"י החסיד עה"ת, בעולת שלמה למהר"ש בדיחי ובנפלאות מתורתך). וע"פ האמור כאן כתב הריטב"א דיש להגיה בכלל הספרים שכתוב שלום בוא"ו מלא לוא"ו קטיעא. וכן כתב הרדב"ז (ח"ח סי' קפ"א) עפ"מ"כ הרשב"א בתשובה (מיוחסות סי' רל"ב) כי אין לתקן ע"פ המוסרה וע"פ מדרשי אגדה לפי שנחלקו במקומות ובארצות ע"פ חכמים, ורק מה שבא עיקר בתלמוד להורות דין מתקנין ע"פ התלמוד, וכאן הרי נלמד ממנו דין כהן בעל מום שעבודתו פסולה.

וצורת כתיבת אות זו, י"א שהכוונה זעירא, כ"כ רבינו בחיי בשם המסורת, וכן הביא במנחת שי שכן נמצא בכמה מהמסורות, וביאר במנחת שי שלא נמצאת במסורת בכלל האותיות הקטנות, רק היא גדולה שרגלה קצרה. וכ"כ מהר"י בירב בחידושיו לקידושין, שאין הכונה זעירא אלא שהיא כמו יו"ד. וכ"כ רעק"א בתשובה (ח"א סי' ע"ה) והביא כן גם ממהר"ק (שורש ס"ט) ומבעל עשרה מאמרות (ח"ב סי' ל"ד), וע"ש. אכן בריטב"א מבואר שהיא כרותה באמצעה, ע"ש. וכ"כ מהר"ם לונזאנו באור תורה דטעות היא לומר דהיא כוא"ו זעירא, כי לא נמצא כן בספרים כתיבת יד ואף לא במסורותיהם, אלא צריך לעשותה קטועה כמבואר בגמרא וכן מצא באחד מחשובי ספרי ספרד המוגהים, יעו"ש באורך. וכ"כ הרדב"ז (שם) שראה בס"ת שבא מפאס שהוא מדוקדק בתכלית הדקדוק שצורתה כצורת וא"ו ממש אלא שהיא כרותה באמצע באלכסון דק כחוט השערה, ואף שלא מצינו אותיות חלוקות מלבד ה"א וקו"ף, כך נמסרה ההלכה. וכ"כ ברב פעלים (יו"ד סי' מ"א). אך למעשה כתב הרדב"ז שטוב יותר שיחבר ב' חלקי האות בחוט דיו דק שלמעשה לא תהא האות חלוקה.

לא נזכר ברמב"ם ובספרי תימן ויישוב הקושיא מהגמרא

[ב] אכן דין זה לא נזכר ברמב"ם (פ"ו מהלכות ס"ת), ומדברי הריטב"א משמע שבכל הספרים היא כתובה כדרכה אלא שס"ל להגיה ע"פ הגמרא. וכן נראה מבעל אור תורה שבספרים כתיבת יד היא כתובה כדרכה, ורק באחד מהם מצא שהיא קטועה. וכ"כ מהר"ט אלגאזי

בספרו נאות יעקב (סי' א') שראה בעיה"ק ירושלים בהרבה ספרים הכתובים באצבע תקיפי ארעא דישראל שנמצאת כתובה בהם הוא"ו בשלמות. וכן הביא מרן שליט"א (בספר האותיות המשונות בתורה ס"פ י"א) מבעל עיקרי הד"ט (יו"ד סי' ל') כי בדקו ק"ט ס"ת בויניציאה ורק בד' מהם מצאו הו' קטיעא (ובנאות יעקב הנז' הוסיף על זה שהרי הרבה מספרי וניציה הם מארץ חכמי המערב ממזרח איטליה ומאשכנז). וכן הוא מנהיגו כפי שכתב מהר"ש בדיחי בעולת שלמה, וכן העלה בסערת תימן מרשימות כמוה"ד יוסף שמן זלה"ה (עמ' ק"ד). ועי' עולת ח"ג סי' ר"מ אות ג' במעלת רשימות אלו ודיוקן שהוא"ו שלם כשאר ווי"ן שזוהי מסורת התיגאן מדורות קודמים (ועי' בספר האותיות המשונות בתורה עמ' רי"ז דבתאג מהריב"ש כן עשה וא"ו קטיעא). וכ"כ הרש"י בדברי שלום על חה"ד כאן. וכן סידר בשע"ה (יו"ד סימן קס"ה סעיף כ"א) ושם הוסיף דאם נקטעה עד שהיא דומה ליו"ד יש להוציא ספר אחר (אבל אם רק נחלקה באמצעה כשיטת הריטב"א, אם לא נפסדה צורתה כשרה לדין, כמבואר בשע"ה אורח סי' כ"ג סעיף ב'. ועי' תשובת רעק"א דלעיל). ואין לנו לשנות מסורת אבותינו ורבותינו נע"ג.

[ג] וליישוב המנהג מהש"ס וכן הרמב"ם שלא העלה דין זה, כתב הגרעק"א בתשובה בשם ספר בתי כהונה (חלק ב"ד סי' כ"א) דלדעת הרמב"ם דרשה זו אינה לדינא יעו"ש, וממילא אין זה לעיכובא כיון דלא נפקא מינה לדינא, וכמ"ש הרב בית יוסף בתשובה (סי' ק"א). וכן הבאנו לעיל מהרשב"א, וע"ע תשו' רדב"ז ח"ד סי' ק"א) דמה דלא נפקא מינה לדינא אינו מעכב בדיעבד, וממילא נכלל הדבר במ"ש הרמב"ם (פ"ו ה"ח וה"ט) שיזהר באותיות קטנות וגדולות וכו' וכל הדברים הללו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר. ועפ"י כתב בתולדות יצחק (ח"ב אות ו') דלדין דכיון שאין נפק"מ לדינא אזלינן בתר המסורה. (וע"ע אריכות בשמועה זו וביישוב דברי הרמב"ם באבי עזרי הלכות ס"ת פ"ז).

דרך נוספת כתב בשו"ת החיים והשלום (יו"ד סי' ל"ח) דס"ל לרבינו דאין הוא"ו קטיעא באמת אלא דנדרשת כאילו היא קטיעא, וראיתו מדפריך התם והא שלום כתיב, משמע שהיתה כתובה לפניו בשלמותה. וכע"ז כתב מהר"ט אלגאזי (נאות יעקב סי' א' שם האריך בנועם בכל פרטי וכללי שמועה זו באר היטיב) ליישב הספרים שכתבו וא"ו שלמה, דלרב יהודה הדרשה היא דשלום קרינן שלם כדאשכחן בכמה דוכתי לחכמי התלמוד דמוסיפים וגורעין באותיות מתחלפות, ורק רב נחמן דריש מוא"ו קטיעא, יעו"ש. ולכך כתב דיש להם על מה שיסמוכו, ובדיעבד ספיר גזרתם שלא תגע יד בוויג השלמות ולא יעלה הכותרת עליהן וכ"כ בספרו אמת ליעקב (עמ' קע"ב) הביא בשם הרמ"ה דאינו לעיכובא. ויסוד זה מצאתי שהעלה ג"כ בתולדות יצחק (שם עמ' נ"ח) ע"פ הזוה"ק (רעיא מהימנא פרשת פנחס) על דרשת חז"ל והיה ביום כלות משה, אע"ג דכתיב מלא דרשינן כלת חסר, דרבנן אית להו רשות לדרוש הכי. וממילא י"ל דכך היה לפנייהם כהמסורה דידן אלא דדרשו שלים כאילו כתיב קטיעא.

כתר שם טוב – מדרכי רבותינו

כמוה"ר יחיא ב"ר דוד ב"ר סעדיה ב"ר עמרם ב"ר יפת ב"ר יהודה זלה"ה ממשפחת אלפ"ידיה (אח"כ ניתן להם שם סנואני, ע"ש עירם סינאן) היה חסיד וירא אהים שהרביץ תורה ברבים לנערים בעירו עד לחינוכם להוראה, וזכה לראות רבים מתלמידיו משמשים בקודש. בעריו"כ שנת ה'תרנ"ח האיר העולם בלידת בנו בכורו כמוה"ר חיים סנואני זלה"ה ראב"ד סנואן ומח"ס מקום מקדש, אותו שמר מכל משמר והניח את עריסתו סמוך לכותל הבית שהיה גם כותל בית המדרש, משגדל היה מעירו בכל לילה לאמירת תיקון חצות וישבו ללמוד עד שהאיר השחר, זאת מלבד עיסוקם בתורה בשאר שעות היום עד לאחר ערבית. נסתלקה נשמתו בטהרה בעודו בבית הכנסת בשעת נפילת פנים, ונטמן בעירו סינאן שבתימן. תנצב"ה. לתולדות כמוה"ר דוד משרקי זלה"ה בעל שתילי זיתים לא נזקקתי כעת מכמה טעמים, רק אביא מן החדש, כי בסערי"ת (עמ' י"ט) כתב שנפטר בשנת תקל"א ובאנצולח"ת (עמ' 366) נכתב שנפטר ב"ד תמוז במנחת שבת. וכבר העיר הר"א שלמה אכלופי בשערי שלמה (עמ' תקע"ו) שבמסודה (אות רצ"ו) מובא פס"ד מט"ו באייר תקל"א על חוב שנתבע מירשי המנוח מ"ו דוד אלמשרקי הרי שנלב"ע לפני ט"ו אייר. עוד יש להעיר שבשנה זו חל י"ד תמוז ברביעי בשבת. לכן נראה להעמיד את שנת פטירתו היא ה'תקל"ב בה חל י"ד תמוז בשבת, ובוזה תתישב גם תמיהת הרא"ש אכלופי.